

PRAVNI MONITORING MEDIJSKE SCENE U SRBIJI

Izveštaj za maj 2014.

Realizaciju ovog projekta finansijski je podržala organizacija Civil Rights Defenders.

*Izneti stavovi u ovom Izveštaju pripadaju isključivo autorima
i ne moraju predstavljati zvaničan stav Civil Rights Defenders-a.*

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

Realizaciju ovog projekta finansijski je podržala Fondacija za otvoreno društvo, Srbija.

*Izneti stavovi u ovom Izveštaju pripadaju isključivo autorima
i ne moraju predstavljati zvaničan stav Fondacije za otvoreno društvo, Srbija.*

SADRŽAJ

A. UVOD – MEDIJSKA SCENA SRBIJE U PRVA ČETIRI MESECA 2014.....	4
B. MEDIJSKA SCENA SRBIJE U MAJU 2014.....	9
I SLOBODA IZRAŽAVANJA	9
II MONITORING IMPLEMENTACIJE POSTOJEĆIH PROPISA	13
III MONITORING PROCESA USVAJANJA NOVIH ZAKONA.....	14
IV MONITORING RADA REGULATORNIH TELA, DRŽAVNIH ORGANA I KOLEKTIVNIH ORGANIZACIJA ZA ZAŠTITU AUTORSKOG I SRODNIH PRAVA	15
REGULATORNA TELA	15
DRŽAVNI ORGANI	17
V PROCES DIGITALIZACIJE.....	22
VI PROCES PRIVATIZACIJE.....	23
VII ZAKLJUČAK	24

A. UVOD – MEDIJSKA SCENA SRBIJE U PRVA ČETIRI MESECA 2014.

Opšta ocena stanja medijskih sloboda i najvažniji događaji za medijski sektor u periodu od januara do aprila 2014. godine

Opšti je utisak da se nivo ostvarenosti medijskih sloboda značajno smanjio u prva četiri meseca ove godine. Od ranije prisutan problem auto-cenzure sve više je uočljiv, dok se sporadično beleže i slučajevi ogoljenih pritisaka na medije i redakcije. Napadi na novinare nisu prestali i čak su intenzivirani, medijski zakoni još uvek nisu usvojeni, privatizacija medija čeka usvajanje zakona, digitalizacija televizije nije još uvek u završnoj fazi, dok je medijsko tržište i dalje u stagnaciji.

Iako je bilo naznaka da će medijski zakoni biti usvojeni pre EU skrininga u maju, to se nije dogodilo. Vanredni parlamentarni izbori koji su održani u martu 2014. godine ponovo su na neodređeno vreme odložili ovaj proces. Na konstitutivnoj sednici Narodne skupštine koja je održana 27. aprila, tada mandatar a sada premijer Aleksandar Vučić u ekspezeu nove Vlade naveo je da će medijski zakoni biti usvojeni do leta. U periodu na koji se ovaj Uvod odnosi još uvek se ne nazire konkretan datum, a po poslednjim dostupnim informacijama, nacrti medijskih zakona se još uvek usklađuju sa nadležnim direktoratima Evropske komisije.

Početak februara 2014. godine zabeleženi su slučajevi uklanjanja video sadržaja sa YouTube-a koji su na satiričan način prikazivali akciju spasavanja ljudi iz snežne vejavice u blizini sela Feketić, u kojoj je učestvovao i tadašnji prvi potpredsednik republičke Vlade Aleksandar Vučić. Sporni snimci su kao podlogu koristili izveštaj Radio televizije Srbije (RTS) o akciji spasavanja, uz prelepljeni tekst koji je akciju ispratio na satiričan način. Snimci su jako brzo uklanjani, i to na osnovu masovnih (višestrukih) notifikacija o navodnoj povredi autorskog prava na osnovu pravila YouTube-a. Kao podnosilac notifikacije u većini slučajeva se javljala privatna firma iz Austrije - KVZ Music, koja ima predstavništvo i u Srbiji, i koja se, na osnovu podataka sa njihove Internet prezentacije, bavi svetskom digitalnom distribucijom muzike, muzičkih spotova i melodija, kao i podrškom klijentima (diskografske kuće i izvođači). U vezi sa uklanjanjem ovih video snimaka, putem društvene mreže Twitter oglasio se i tadašnji funkcioner gradskog odbora Srpske napredne stranke, koji je na pitanje drugog korisnika ove društvene mreže o tome kako tako brzo uspevaju da uklone snimke na kojima je Vučić (tadašnji prvi potpredsednik vlade), odgovorio: „*Um caruje a i masa ljudi dobro dođe*”. To je pobudilo sumnju da iza uklanjanja snimaka stoji organizovana akcija vladajuće stranke. Takođe, u ovom slučaju nije do kraja rasvetljena ni uloga RTS-a, čiji je izveštaj kao podlogu koristio autor satiričnog snimka, a u čije je ime KVZ navodno delovao kao ovlašćeni agent. Povodom ovog slučaja, SHARE Defense, deo SHARE fondacije koji se bavi zaštitom prava građana na elektronskim komunikacionim

mrežama, zahtevao je od RTS-a da razjasni svoju ulogu u uklanjanju satiričnih snimaka, kao i da objasni odnos koji ima sa privatnom austrijskom kompanijom. Odgovor koji je RTS uputio nije odgonetnuo da li je RTS tražio od KVZ-a da ukloni sporni snimak ili je KVZ delovao na svoju ruku¹. Novinarska i medijska udruženja osudila su uklanjanje satiričnih snimaka, a SHARE Defense je podneo i krivičnu prijavu za krivično delo iz člana 149. Krivičnog zakonika – sprečavanje štampanja i rasturanja štampanih stvari i emitovanje programa. Do danas nije poznato kakav je ishod ove krivične prijave, odnosno da li su sprovedene bilo kakve radnje i da li će tužilac odlučiti da podigne optužni akt protiv odgovornih u KVZ-u. Ono što je posebno značajno za ovaj slučaj jeste to da je mehanizam čija je namena zaštita autorskih prava iskorišćen za uklanjanje satiričnih sadržaja, iako je važećim Zakonom o autorskom i srodnim pravima prerada objavljenog autorskog dela, ako se radi o parodiji ili karikaturi i ako to ne stvara zabunu ili ne može dovesti do stvaranja zabune u pogledu izvora dela, dozvoljena i slobodna. Indikativno je i da u istom periodu brojni drugi komercijalni sadržaji (poput domaćih serija rađenih u produkciji RTS-a) nisu uklanjani sa Interneta po osnovu povrede autorskog prava, a da je to urađeno sa parodiranim izveštajem javnog servisa o akciji spasavanja ljudi iz snežne vejavice u kojoj je učestvovao tadašnji potpredsednik vlade.

Takođe u vezi sa aferom „Feketić”, novinarka Tanjuga Jasminka Kocijan tvrdila je da je žrtva mobinga zbog toga što je na svom Facebook profilu napisala da ima saznanja da ekipe Crvenog krsta navodno nisu mogle da priđu zavejanim vozilima dok se nije završilo snimanje akcije spasavanja u kojoj je učestvovao tadašnji potpredsednik vlade. Po tvrdnjama Jasminke Kocijan, nakon te objave na njenom Facebook profilu uskraćeno joj je pravo na odmor i premeštena je na drugu radnu poziciju. Crveni krst demantovao je navode o tome da su njihove ekipe navodno morale da čekaju sa svojom akcijom spasavanja dok se prethodno ne završi snimanje akcije u kojoj je učestvovao potpredsednik vlade. O tome da li su pokrenuti postupci u vezi sa tvrdnjama Jasminke Kocijan o mobingu, koje je ona najavljivala, za sada ne postoji informacija.

U aprilu je formalno (neuspešno) okončan i ponovljeni javni konkurs za dodelu dozvole za emitovanje TV programa na teritoriji Republike Srbije. Savet Republičke radiodifuzne agencije (RRA) je najpre u martu odlučio da nijednom kandidatu ne dodeli dozvolu, a potom je u aprilu odbio prigovore kandidata na takvu svoju odluku. Asocijacija nezavisnih elektronskih medija (ANEM) je u nekoliko navrata ukazivala na formalne i materijalne nedostatke konkursa i tvrdila da je uporno insistiranje na raspisivanju konkursa pozivanjem na član 49. Zakona o radiodifuziji dovelo do toga da se ugrozi i uspori proces digitalizacije, dok je drugo raspisivanje konkursa, posle pronalaženja kompromisa u pogledu korišćenja frekvencija za digitalizaciju, dovelo u sumnju podobnost preostalih frekvencija da budućem emiteru obezbede puno nacionalno pokrivanje. Pored toga, isti kandidati prijavili su se na oba konkursa i oba puta je utvrđeno da

¹ Više o tome na: <http://www.shareconference.net/sh/defense/vase-pravo-da-vam-uklonimo-snimak>

nisu ispunili uslove koje predviđa Zakon o radiodifuziji, odnosno nijedan od kandidata nije dobio potrebnu većinu glasova članova Saveta RRA. Neposredno pred donošenje odluke po prigovorima, RRA je bila izložena velikom pritisku jednog od kandidata koji je putem svog kablovskog kanala i drugih medija, u toku trajanja postupka po prigovorima, vodio otvorenu kampanju s ciljem da nezavisnog regulatora prinudi da promeni odluku i dodeli dozvolu. RRA ovakvom pritisku nije podlegla i ostala je dosledna svojoj odluci.

U aprilu 2014. godine Ustavni sud Republike Srbije doneo je odluku po inicijativi ANEM-a za ispitivanje ustavnosti odredaba Zakona o kinematografiji, kojom je utvrdio da osporene odredbe nisu u saglasnosti sa Ustavom. Podsetićemo da je ANEM 30. maja 2012. godine Ustavnom sudu podneo Inicijativu za ocenu ustavnosti odredaba člana 19. stav 1 tačke 3. i 4. Zakona o kinematografiji kojima se utvrđuje da se sredstva za razvoj kinematografije obezbeđuju, između ostalog, i izdvajanjem dela sredstava koje RRA (20%) i Republička agencija za elektronske komunikacije RATEL (10%) ostvaruju prikupljanjem naknada od emitera i telekomunikacionih operatora. ANEM je smatrao da primena tih odredaba, kojima je narušen sistem finansiranja regulatornih tela za radiodifuziju i za elektronske komunikacije, može imati loše posledice kako na funkcionisanje medija tako i na nezavisnost regulatornih tela, a time i na funkcionisanje sektora radiodifuzije i elektronskih komunikacija u Srbiji. U inicijativi ANEM je izložio argumente zbog kojih smatra da su sporne odredbe u direktnoj suprotnosti s Ustavom, važećim propisima iz oblasti radiodifuzije i Medijskom strategijom, kao i relevantnom evropskom regulativom, i predložio da Ustavni sud utvrdi da sporne odredbe Zakona o kinematografiji nisu u saglasnosti sa Ustavom. ANEM se u inicijativi, između ostalog, pozvao na važeći međunarodni standard ljudskih i manjinskih prava u oblasti zaštite slobode izražavanja definisan Preporukom Komiteta ministara Saveta Evrope br. 23 iz 2000. godine o nezavisnosti i funkcijama regulatornih tela za sektor radiodifuzije. Shodno navedenoj Preporuci, finansiranje predstavlja ključni element nezavisnosti regulatornih tela i treba da bude uređeno zakonom u skladu sa jasno definisanim planom. Ista Preporuka dalje predviđa da javne vlasti neće koristiti svoje nadležnosti koje se tiču finansija na način koji bi se mešao u nezavisnost regulatornih tela, kao i da mehanizmi finansiranja regulatornih tela ne smeju zavisiti od bilo čijih ad-hoc odluka. Odlukom kojom je utvrdio da osporene odredbe nisu u saglasnosti sa Ustavom, Ustavni sud Republike Srbije praktično je potvrdio navode ANEM-a da arbitrarno zahvatanje u sredstva koja su inače namenjena za finansiranje regulatornih tela predstavlja udar na njihovu nezavisnost.

Odluka o neustavnosti odredaba Zakona o kinematografiji usledila je nakon odluke iz januara, kojom je Ustavni sud, takođe na inicijativu, između ostalih, i ANEM-a, našao da su neustavne pojedine odredbe Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, a između ostalog i one kojima je bila predviđena mogućnost prenosa osnivačkih prava nad državnim medijima na manjinskim jezicima na nacionalni savet. Ustavni sud je u ovom slučaju, polazeći od svoje ranije

donete odluke da Republika i autonomna pokrajina ne mogu biti osnivači elektronskih medija, kao i odredaba novog Zakona o javnim preduzećima prema kojem ni Republika, ni autonomna pokrajina, ni jedinica lokalne samouprave ne mogu biti osnivači javnih glasila, utvrdio da ustavnopravno nije moguće Zakonom o nacionalnim savetima nacionalnih manjina predvideti ni prenos osnivačkih prava nad javnim glasilima na nacionalni savet. Međutim, Sud je posebno naglasio da se utvrđivanjem neustavnosti navedene zakonske odredbe ne dovodi u pitanje do sada izvršen prenos osnivačkih prava nad pojedinim javnim glasilima. Takođe, polazeći od specifičnog, zakonom uređenog položaja javnog radiodifuznog servisa, prakse Evropskog suda za ljudska prava i međunarodnih standarda u oblasti ostvarivanja slobode medija, Ustavni sud je utvrdio da Zakonom o nacionalnim savetima nacionalnih manjina propisana ovlašćenja nacionalnog saveta u vezi sa učešćem u odlučivanju o izboru organa republičke i pokrajinske ustanove javnog radiodifuznog servisa nisu u skladu sa Ustavom. Spornim odredbama bilo je predviđeno da nacionalni saveti daju mišljenje u postupku imenovanja članova upravnog odbora, programskog odbora i generalnog direktora Radiodifuzne ustanove Srbije i Radiodifuzne ustanove Vojvodine ako te ustanove emituju program na jeziku nacionalne manjine, da utvrđuju kriterijume za izbor odgovornog urednika programa na jeziku nacionalne manjine u ustanovi javnog servisa i da upravnom odboru radiodifuzne ustanove predlažu imenovanje odgovornog urednika programa na jeziku nacionalne manjine od kandidata koji se prijave i ispunjavaju uslove konkursa.

U aprilu je zabeležen još jedan slučaj u kojem Komisija za žalbe Saveta za štampu nije uspela da usaglasi odluku u žalbenom postupku. U konkretnom slučaju radilo se o žalbi Vesne Pešić, Nikole Tomića, Vesne Mališić, Tamare Spaić, Branke Mihajlović, Branke Prpe i Vukašina Obradovića protiv lista „Politika”, a sve povodom teksta „Treći metak Branke Prpe”, objavljenog u tom dnevnom listu 8. aprila 2014. godine, u kojem se jedan krug ljudi optužuje za diskreditaciju istrage ubistva Slavka Ćuruvije iz političkih razloga. Podnosioci žalbe smatrali su da su u tekstu prekršene odredbe Kodeksa novinara Srbije koje se odnose na istinitost izveštavanja, odgovornost i nezavisnost novinara, kulturu i etiku javne reči, a u delu teksta koji se odnosi na Branku Prpu – i odredbe o poštovanju privatnosti. Redakcija „Politike” branila se navodima da podnosioci žalbe „ne osporavaju nijednu činjenicu iznetu u tekstu, kao ni tačnost izjava i citata na kojima je autor gradio svoje zaključke i vrednosne sudove”, već njegovo mišljenje, odnosno stavove. Većina članova Komisije smatrala je da su povređene odredbe Kodeksa koje se odnose na odgovornost novinara, posebno u delu koji se odnosi na negovanje kulture i etike javne reči, zatim odredbe o istinitosti izveštavanja koje zabranjuju novinarima da objavljuju neosnovane optužbe i klevete, kao i odredbe po kojima novinar mora da poštuje dostojanstvo i integritet ljudi o kojima piše. U delu koji se odnosi na poštovanje privatnosti, članovi Komisije bili su podeljenog mišljenja jer je deo njih smatrao da se ne može govoriti o tome da je nečija privatnost narušena citiranjem nečega što je već ranije objavljeno. Tri člana Komisije prihvatila su stav redakcije da je autor teksta izneo mišljenje, odnosno vrednosne sudove, a ne činjenice čija se

istinitost može osporavati, te da, prema tome, nema povrede Kodeksa novinara. Na kraju odluka nije doneta, budući da, i pored toga što je postojala dvotrećinska većina, nije bio ispunjen drugi uslov propisan pravilima rada Komisije – da je u toj većini bio i najmanje jedan predstavnik svakog od četiri osnivača Saveta i bar jedan predstavnik javnosti. Kako u dvotrećinskoj većini članova Komisije nije bilo predstavnika Udruženja novinara Srbije (UNS), to odluka nije mogla biti doneta. Na ovaj način, Komisija za žalbe Saveta za štampu pokazala je, nažalost, da i pored svih pozitivnih pomaka iza kojih je ovo samoregulatorno telo stajalo u prethodnom periodu, i dalje nije dorasla slučajevima u kojima se među podnosiocima žalbe nalazi predsednik jednog od četiri osnivača Saveta (Vukašin Obradović, predsednik Nezavisnog udruženja novinara Srbije), a žalba je podneta protiv medija čiji je odgovorni urednik predsednik drugog od četiri osnivača Saveta (Ljiljana Smajlović, predsednica Udruženja novinara Srbije). Ostaje jedino da se nadamo da ovaj slučaj neće diskreditovati ideju samoregulacije u medijskom sektoru.

Tokom prva četiri meseca 2014. godine napravljen je značajan pomak u saradnji reprezentativnog udruženja emitera sa kolektivnim organizacijama za zaštitu autorskog i srodnih prava (SOKOJ, OFPS i PI), pa je najpre postignut sporazum o tarifi između OFPS i PI sa ANEM-om, a potom je sklopljen i Protokol sa SOKOJ-em. Nakon dužih pregovora, ANEM je, kao reprezentativno udruženje emitera – korisnika autorskih muzičkih dela, postigao sa Sokojem dogovor o Protokolu o saradnji, kojim su, u odnosu na postojeću Tarifu, za emitere omogućeni značajni popusti i pogodnosti za plaćanje minimalne naknade za korišćenje muzičkih autorskih dela. Dogovorene popuste i pogodnosti pod istim uslovima moći će da koriste sve radio i TV stanice koje plaćaju minimalnu naknadu. Ovim protokolom regulisano je i pitanje izmirivanja dugova iz prethodnog perioda. S druge strane, uvažavajući da postojeća tarifa uopšte nije odgovarajuća, odnosno da je previsoka, ANEM i SOKOJ su istim protokolom dogovorili formiranje zajedničke stručne komisije koja će pripremiti uslove za otpočinjanje novih pregovora o tarifi.

ANEM je u februaru sa OFPS i PI postigao Sporazum o jedinstvenoj tarifi naknada za emitovanje fonograma i na njima zabeleženih interpretacija, čime su pregovori koji su vođeni od oktobra prošle godine uspešno završeni, a čime je prvi put posle 2009. godine sačinjena nova tarifa. Ova tarifa je promenila sistem obračunavanja osnovice (tako da u osnovicu ulazi isključivo prihod od emitovanja), iznosi naknada određeni su u procentima od prihoda od emitovanja na način da uvažavaju specifičnosti radija i televizije, a sve polazeći od značaja iskorišćavanja predmeta zaštite prava srodnih autorskom za prihod emitera. Takođe, ustanovljeni su popusti, kao i pravo na odbijanje određenih troškova marketinga od osnovice na koju se naknada obračunava.

B. MEDIJSKA SCENA SRBIJE U MAJU 2014.

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi – maj 2014 – zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Nepoznata lica oštetila su automobil Dragane Zečević, dopisnice dnevnog lista „Večernje novosti“ iz Kuršumlije i sa Kosova i Metohije. Na automobilu, koji je bio parkiran ispred njene porodične kuće u Kuršumliji, razbijeno je vetrobransko staklo. Slučaj je prijavljen policiji koja je izvršila uviđaj i traga za počiniocima. Dragana Zečević nije želela da iznosi svoje sumnje i pojedinosti u vezi sa incidentom, ali je ocenila da napad predstavlja upozorenje i uputila je apel policiji da što pre pronađe izvršioce.

Novinari u Kuršumliji koji izveštavaju za medije iz Beograda često su u prethodnom periodu bili izloženi pretnjama i verbalnim napadima. U proteklih nekoliko godina više puta su nekima od njih oštećivani automobili, a nijedan od tih slučajeva do sada nije rešen. Ovakvi incidenti objektivno mogu da ih zastraše i spreče u obavljanju njihovog posla, te su kao takvi u direktnoj suprotnosti sa odredbama Zakona o javnom informisanju koje propisuju da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla.

1.2. Novinar Srđan Škoro smenjen je sa mesta šefa deska „Večernjih novosti“ 12 dana nakon što je u jutarnjem programu RTS-a kritikovao pojedina kadrovska rešenja za ministre. Povodom Škorovog gostovanja u programu javnog servisa, vladajuća Srpska napredna stranka već istog dana u saopštenju je osudila javni servis da „služi kao poligon za prljave napade na Aleksandra Vučića“. Škoro tvrdi da ga je, nakon pomenutog gostovanja, direktor i glavni i odgovorni urednik „Novosti“ Ratko Dmitrović telefonom obavestio da je imao određene pozive povodom njegovog gostovanja na RTS-u i pitao šta se tačno dogodilo. Škoro tvrdi da mu je Dmitrović rekao da „Novosti“ nisu opoziciona novina i da je morao da vodi računa o tome šta govori. Škoru je kasnije uručeno rešenje kojim je razrešen i raspoređen na drugo radno mesto bez obrazloženja. Dmitrović tvrdi da je Škora smenio jer nije bio zadovoljan njegovim radom i da to nema veze sa kritikama na račun premijera i pojedinih ministara koje je izrekao gostujući na RTS-u. Sam

premijer Aleksandar Vučić rekao je da je saopštenje, koje je njegova stranka poslala nakon emisije u kojoj je Škoro gostovao, besmisleno i da on podržava kritičko mišljenje.

U skladu sa odredbama Zakona o javnom informisanju, javno informisanje je slobodno i u interesu javnosti. Članom 31. istog zakona propisano je da novinaru ne može prestatu radni odnos, umanjiti se zarada, ni pogoršati položaj u redakciji, između ostalog, ni zbog mišljenja koje je van javnog glasila izraženo kao lični stav. U članu 2. Zakona o javnom informisanju propisano je da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, naročito zloupotrebom ovlašćenja ili prava, kao ni bilo kojim drugim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja. Ono što je posebno važno za slučaj Srđana Škora jeste činjenica da država, i pored toga što nije većinski vlasnik „Novosti“, faktički upravlja ovom medijskom kućom. Naime, većinski vlasnik, biznismen Milan Beko, svojevremeno je sam priznao da je preko povezanih lica vlasnik više od 62% akcija „Novosti“. Nakon toga, rešenjem Komisije za hartije od vrednosti, Beku su glasačka prava koja ima po osnovu vlasništva nad akcijama ograničena i može ih vršiti samo u odnosu na inicijalnih 25% akcija, sve budući da je to bio prag nakon koga je morao, a nije, da objavi obaveznu ponudu za preuzimanje preostalih akcija. Tako je država, koja u neposrednom vlasništvu ima 29,5% akcija a posredno i više, budući da i državni penzioni fond ima u vlasništvu više od 7% akcija „Novosti“, stekla mogućnost da kontroliše medije koje ovaj izdavač objavljuje, među kojima je najznačajniji dnevni list „Večernje novosti“.

1.3. Deo zaposlenih u redakciji Radio Subotice, među kojima je i glavna urednica, optužio je vršioca dužnosti direktora tog medija Ljubišu Stepanovića da sprovodi mobing nad zaposlenima i da preti novinarima. Oni su u saopštenju za javnost naveli da se Stepanović neprestano meša u rad prvenstveno redakcije na srpskom jeziku, da omalovažava novinare, poziva ih na „informativne razgovore“, preti otkazima, određuje šta treba a šta ne treba objavljivati, što je dovelo do atmosfere u kojoj je umalo izbila i tuča između direktora i pojedinih novinara. Zaposleni tvrde da je vršilac dužnosti glavne urednice tog radija Ljiljana Elek u više navrata gradonačelniku Jeneu Maglaiju i članu Gradskog veća zaduženom za informisanje Otu Bušu skretala pažnju na ponašanje Stepanovića, ali da su joj oni odgovorili da je njegovo imenovanje za direktora deo koalicionog sporazuma. Stepanović je za v.d. direktora izabran 20. februara ove godine, kao kadar Socijalističke partije Srbije. Saopštenje je potpisalo sedam od dvanaest novinara iz redakcije na srpskom jeziku, a Radio Subotica, pored srpske, ima i redakcije na mađarskom i na hrvatskom jeziku. Redakcija programa na mađarskom ogradila se od optužbi.

Zakonom o mobingu zabranjen je bilo koji vid zlostavljanja na radu i u vezi sa radom. Zlostavljanje je definisano kao svako aktivno ili pasivno ponašanje prema zaposlenom ili grupi zaposlenih koje se ponavlja, a koje za cilj ima ili predstavlja povredu dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta, zdravlja, položaja zaposlenog i koje izaziva strah ili stvara

neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, pogoršava uslove rada ili dovodi do toga da se zaposleni izoluje ili navede da na sopstvenu inicijativu raskine radni odnos ili otkaže ugovor o radu ili drugi ugovor. Ne prejudicirajući da li je u konkretnom slučaju mobinga bilo ili ne, trend sve lošijeg položaja i tretmana novinara od strane poslodavaca je i nesporan i primetan. Ono što posebno zabrinjava su i navodi u kojima se potencira nepostojanje ikakvih sistemskih mehanizama koji bi redakcije i novinare štitili od pritiska koji dolaze od strane vlasnika, u konkretnom slučaju lokalne samouprave, budući da je reč o neprivatizovanom lokalnom mediju. Država, i pored deklarativnog zalaganja za povlačenje iz medijskog vlasništva, to vlasništvo i te kako koristi, između ostalog, i za podmirivanje apetita članova različitih koalicija na različitim nivoima vlasti. Politička imenovanja na funkcije u javnim medijima, koji se finansiraju iz javnih sredstava i koji bi trebalo da deluju u interesu javnosti, pretvara te medije u marketinške službe vladajuće političke oligarhije. Činjenica da do toga ponekad dolazi i uz pomoć pritiska i mobinga nikoga ne bi smela da iznenadi.

1.4. Nenad Tomić, novinar i urednik informativnog portala Ruma, jedno je od lica protiv kojih je podneta krivična prijava zbog izazivanja panike. Tomić je u petak, 16. maja, na portalu objavio tekst pod nazivom „Popustila brana na Borkovcu”, navodeći da je, „kako portal nezvanično saznaje, brana na Borkovačkom jezeru popustila, ali da ništa nije ozbiljno”. U spornom tekstu je navedeno i da će Ruma od 15 časova ostati bez vode, a da direktora JP „Vodovod” iz redakcije nisu uspeli da kontaktiraju povodom ovih informacija. Dalje u tekstu je navedeno i da je predsednik opštine Ruma Dragan Panić izjavio da je situacija na brani pod kontrolom i da nema razloga za paniku. Protiv Tomića je zbog objavljenog teksta podneta krivična prijava i bio je na informativnom razgovoru u policiji. On je izjavio da su vlasti u Rumi samo iskoristile priliku tokom vanredne situacije da ga privedu pod izgovorom da širi paniku i dezinformacije po Internetu, navodeći da je pokušavao da proveriti informaciju, ali da se predsednik, kao i uvek, nije javljao, te da je pet minuta pošto je objavljen tekst da je brana popustila predsednik na zvaničnom sajtu objavio da je to neistina i da je nadležnim organima podneo krivičnu prijavu. Prema rečima Tomića, razlog za prijavu i poziv na informativni razgovor je u stvari njegov prethodni komentar o Aleksandru Martinoviću, predsedniku Skupštine opštine Ruma.

Novinar Nenad Tomić nije jedini koji je priveden zbog navodnog izazivanja panike tokom vanrednog stanja zbog poplava koje su zadesile Srbiju. Drugim zabeleženim slučajevima bavimo se u delu ovog izveštaja posvećenom monitoringu rada državnih organa, odnosno konkretno monitoringu rada Tužilaštva za visokotehnoški kriminal. Ono što ovaj slučaj čini specifičnim jeste to da je Tomić jedini urednik medija kome se to dogodilo. Nesporno je da je izazivanje panike i nereda krivično delo propisano Krivičnim zakonikom. Zakonik ga definiše kao izazivanje panike, ili teže narušavanje javnog reda ili mira, ili osujećivanje ili značajnije ometanje sprovođenja odluka i mera državnih organa ili organizacija koje vrše javna ovlašćenja,

iznošenjem ili pronošenjem lažnih vesti ili tvrđenja. Teži oblik dela postoji u slučaju da se lažne vesti ili tvrđenja iznose ili pronose putem medija. U kontekstu Tomićevog slučaja ključna pitanja su sledeća: kako će tužilaštvo, ako do suđenja i dođe, dokazati postojanje umišljaja, odnosno svesti kod optuženih da je ono što su iznosili ili pronosili bila laž, da li je u konkretnom slučaju panika uopšte postojala ili mogla da nastupi, kao i, posebno, odnos između odgovornosti za iznošenje ili pronošenje lažnih vesti ili tvrđenja i prava urednika i novinara na grešku. Naime, novinar i urednik nemaju pravo da odstupe od standarda dužne novinarske pažnje. Konkretno, oni su uvek dužni da pre objavljivanja informacije koja sadrži podatke o određenom događaju, pojavi ili ličnosti, s pažnjom primerenom okolnostima provere njeno poreklo, istinitost i potpunost. Ako u konkretnom slučaju lokalne vlasti i javne službe nisu radile svoj posao i nisu stajale na raspolaganju medijima i urednicima za proveru porekla, istinitosti i potpunosti informacija u opticaju, postavlja se pitanje kakvu dužnu novinarsku pažnju bi sud u ovom konkretnom slučaju smatrao primerenom okolnostima.

2. Sudski postupci

2.1. Troje lica, opštinski funkcioner iz Bečeja, njegova supruga i brat njegove supruge, tužili su osnivača javnog glasila MojBecej.rs, Bečejsko udruženje mladih, zahtevajući naknadu nematerijalne štete koju trpe usled duševnih bolova nanetih objavljivanjem informacija na portalu MojBecej.rs, u iznosu od 1.200.000,00 dinara. Naime, portal Bečejskog udruženja mladih objavio je vest da je protiv bivšeg direktora javnog preduzeća „Vodokanal” Slobodana Mitrovića podneta krivična prijava zbog zloupotreba. Mitrović je zahtevao objavljivanje odgovora na informaciju, koji je objavljen, i kojim je demantovao svoju i ukazao na odgovornost drugih lica. Tamara Ivanišević, pomenuta u Mitrovićevom demantiju, takođe je zatražila objavljivanje odgovora, te je portal objavio i njen odgovor. Na kraju Mitrović je ponovo tražio objavljivanje odgovora, ovoga puta na navode iz prethodnog odgovora Tamare Ivanišević, što je portal takođe objavio. Suština svih objavljenih odgovora je u odbijanju sopstvene odgovornosti i ukazivanju na odgovornost drugog ili drugih. Na rat odgovorima Slobodana Mitrovića i Tamare Ivanišević odgovorili su opštinski funkcioner, njegova supruga i šurak – tužbom za naknadu nematerijalne štete. U konkretnom slučaju povod je Mitrovićev odgovor, ali sam Mitrović nije tužen, već je tužen jedino osnivač medija.

Ključna teza u tužbi je da je odgovor, odnosno demanti, sadržao neistinite informacije koje su novinari i urednik propustili da provere s pažnjom primerenom okolnostima. Nesporno je to da su novinar i urednik dužni da pre objavljivanja informacije koja sadrži podatke o određenom događaju, pojavi ili ličnosti, sa pažnjom primerenom okolnostima provere njeno poreklo, istinitost i potpunost. Nesporno je i to da je, takođe u skladu sa zakonom, lice na koje se lično odnosi informacija podesna da povredi njegovo pravo ili interes, u ovom slučaju bivši direktor

javnog preduzeća „Vodokanal” Slobodan Mitrović, ima pravo da od odgovornog urednika zahteva da, bez naknade, objavi odgovor u kojem on tvrdi da je informacija neistinita, nepotpuna ili netačno preneti. Sporan može biti jedino balans između obaveza da se informacije provere i da se odgovor objavi. Konkretno, odgovorni urednik nije dužan da objavi odgovor ako bi zbog sadržine odgovora njegovo objavljivanje moglo izazvati građanskopravnu odgovornost prema trećim licima. U praksi, urednici često ne žele da se upuste u ocenjivanje toga da li sadržina odgovora može ili ne može izazvati građanskopravnu odgovornost prema trećim licima. Ovo pre svega stoga što i samo neobjavljivanje odgovora može izazvati, i po pravilu izaziva, građanskopravnu odgovornost prema licu čiji se odgovor ne objavljuje. Što je još gore, ni sudska praksa, makar do sada, iako je Zakon o javnom informisanju u primeni već više od 10 godina, nije izgradila jasne kriterijume kojima bi se urednici mogli rukovoditi kada odlučuju da li je potencijalna građanskopravna odgovornost prema trećim licima u konkretnom slučaju dovoljna da opravda neobjavljivanje odgovora. Postupak protiv Bečejskog udruženja mladih treba pažljivo pratiti upravo zbog mogućnosti da nam sud u tom postupku da odgovore na sporna pitanja u vezi sa primenom osnova za odbijanje objavljivanja odgovora.

II MONITORING IMPLEMENTACIJE POSTOJEĆIH PROPISA

1. Zakon o javnom informisanju

1.1. Implementacija Zakona o javnom informisanju obrađena je kroz odeljak o slobodi izražavanja.

2. Zakon o radiodifuziji

Savet RRA krajem maja održao je sednicu na kojoj je razmatrao predstavku u vezi sa gostovanjem višestruko osuđivanog Kristijana Golubovića u programima gotovo svih nacionalnih komercijalnih emitera. Konkretno, radilo se o emisijama „Ami Dži šou” i „Teška reč” emitovanim na TV Pink, emisiji „Bulevar” emitovanoj na TV B92, emisiji „Eksploziv” emitovanoj na TV Prva i emisiji „Goli život” emitovanoj na TV Hepi. Savet je našao da u navedenim emisijama nije došlo do povrede Zakona i Kodeksa ponašanja emitera i naveo da je odluku doneo uzimajući u obzir i odredbe Ustava koje se odnose na slobodu izražavanja, Zakona o ratifikaciji evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Zakona o odgovornosti za kršenja ljudskih prava, kao i odredbe Direktive o AVMS koja propisuje da regulator ne može da odstupa od načela slobodnog protoka informacija i ideja i nezavisnosti radiodifuznih organizacija, koja predstavljaju neophodnu osnovu njihove radiodifuzne politike.

Pozivanje na dokumente koji se odnose na zaštitu prava na slobodu izražavanja kao podloge za odlučivanje RRA svakako jeste pohvalno. U skladu sa Ustavom, svako ograničenje prava na slobodu izražavanja mora pre svega biti propisano zakonom i mora biti neophodno radi zaštite nekog legitimnog interesa, kao što su prava i ugled drugih, čuvanje autoriteta i nepristrasnosti suda, zaštita javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije (član 46. stav 2). U ovom konkretnom slučaju legitiman interes za ograničenje slobode izražavanja mogla bi biti zaštita maloletnika od sadržaja koji mogu da škode njihovom intelektualnom, fizičkom i moralnom razvoju. Savet je svojom odlukom stao na stanovište da samo pojavljivanje lica osuđivanih za krivična dela u programima elektronskih medija ne mora automatski da znači i afirmaciju kriminala, a time i kršenje odredaba zakona/Kodeksa koje se odnose na ugrožavanje moralnog razvoj maloletnika. Savet je naveo da je pitanje resocijalizacije osoba osuđivanih za krivična dela pitanje od posebnog društvenog interesa i da u uporednoj praksi nije nepoznato da se ova tema obrađuje, ali u pažljivo odabranom kontekstu, uz poštovanje svih profesionalnih standarda i uz izbegavanje promovisanja kriminaliteta, odnosno uz jasne naznake da se radi o pojavi koja je pogubna za društvo, ali i razvoj pojedinca. U tom smislu, Savet RRA ukazao je da su urednici propustili da ovu temu prikažu u odgovarajućem kontekstu, te da je jedini motiv dovođenja Kristijana Golubovića u program bilo podizanje rejtinga i ostvarivanje profita. Savet RRA je posebno zatražio od emitera da sa posebnom pažnjom, isključivo na osnovu kompetentnosti, pozivaju goste u svoje emisije, kako ne bi dolazili u situacije da estradne ili ličnosti iz kriminalnog miljea svojim ocenama ozbiljnih društvenih tema kreiraju javno mnjenje. Ono što je dobro jeste to što je odlukom RRA potvrđeno da ovo telo može da izrekne mere protiv emitera samo ako za to postoji zakonski osnov, a da gostovanje lica osuđenih za krivična dela u televizijskim programima, samo po sebi, ne mora da bude povreda zakona, odnosno da je bitan kontekst u kojem se to lice predstavlja. Da li je u konkretnom slučaju, makar u nekim od navedenih programa, kontekst u kojem je Kristijan Golubović bio predstavljen mogao da škodi intelektualnom, fizičkom i moralnom razvoju maloletnika, ostalo je sporno. Čini se da je bilo prostora za nijansiran i različit pristup, shodno različitim kontekstima Golubovićevog pojavljivanja na različitim televizijama.

III MONITORING PROCESA USVAJANJA NOVIH ZAKONA

U periodu na koji se ovaj izveštaj odnosi nije bilo zakonodavne aktivnosti u vezi sa usvajanjem zakona koji su bitni za medijski sektor. Nacrti novog Zakona o javnom informisanju i medijima i novog Zakona o elektronskim medijima, kao što je već navedeno u uvodnom delu ovog izveštaja, još uvek se usklađuju sa nadležnim direktoratima Evropske komisije. Nacrt novog Zakona o javnim medijskim servisima, u delu koji se tiče finansiranja javnih medijskih servisa, još uvek je u fazi internog usaglašavanja, pre svega sa Ministarstvom finansija.

IV MONITORING RADA REGULATORNIH TELA, DRŽAVNIH ORGANA I KOLEKTIVNIH ORGANIZACIJA ZA ZAŠTITU AUTORSKOG I SRODNIH PRAVA

REGULATORNA TELA

1. Republička Radiodifuzna Agencija (RRA)

Savet RRA je u periodu na koji se ovaj izveštaj odnosi bio veoma aktivan, naročito tokom vanredne situacije prouzrokovane poplavama, kao i u danima žalosti koje je Vlada Republike Srbije proglasila od 21. do 23. maja.

1.1. Savet RRA je u maju doneo odluku da preporuči Vladi Srbije da ukine naknadu za emitovanje RTV programa za emitere iz područja pogođenih poplavama, a u skladu sa članom 66. Zakona o radiodifuziji. Istovremeno je RRA pozvala RATEL i kolektivne organizacije za zaštitu autorskog i srodnih prava da slično postupe i oslobode te emitere od plaćanja naknada za radiodifuznu stanicu, odnosno naknada za korišćenje predmeta zaštite iz repertoara kolektivnih organizacija. Ova inicijativa svakako je vredna pohvale jer su u poplavljenim područjima stradale i emisiona infrastruktura i poslovne prostorije mnogih emitera, a pored toga mediji na lokalnom nivou bili su veoma aktivni u praćenju situacije na poplavljenim područjima, između ostalog i gotovo 24-časovnim izveštavanjem o poplavama. Ipak, do zaključenja ovog izveštaja još uvek nije bio poznat spisak stanica, pa nije jasno ni koji su kriterijumi primenjeni za oslobađanje od plaćanja naknade. Prostorna lociranost u poplavljenim područjima je neophodan, ali ne može da bude jedini kriterijum za odlučivanje. Naime, mnoge lokalne stanice, iako nisu bile direktno pogođene poplavama, slale su svoje ekipe i izveštavale o stanju na terenu u susednim lokalnim sredinama, tako da bi Savet RRA pri finalizaciji spiska stanica morao da uzme u obzir i tu okolnost, ili bar da za takve stanice obezbedi neke pogodnosti u vezi sa plaćanjem naknade.

1.2. U danu proglašenja dana žalosti zbog žrtava poplava Savet RRA je u skladu sa Zakonom o obeležavanju dana žalosti na teritoriji Republike Srbije obavestio RTV stanice o načinu emitovanja RTV programa u vreme trajanja dana žalosti. Obaveštenje se odnosilo na obavezu uzdržavanja od emitovanja humorističkih, zabavnih, folklornih i drugih zabavnih sadržaja, uključujući filmove i serije, osim dokumentarnih, kao i generalno na usklađivanje programske šeme u tim danima. U istom obaveštenju navedeno je da je RRA u skladu sa ovim zakonom ovlašćena da sprovodi monitoring nad emiterima u vreme trajanja dana žalosti, kao i da u tom smislu neće donositi posebna, pojedinačna rešenja. Ovo javno obaveštenje je kablovskim operatorima poslužilo kao opravdanje da u vreme trajanja dana žalosti iz svoje programske ponude isključe gotovo sve strane kanale, a odluka o tome koji je strani kanal prikladan danima

žalosti bila je u potpunosti stvar diskrecione ocene operatora. Ovakva odluka operatora je izazvala burne reakcije stručne javnosti, korisnika društvenih mreža, kao i nezavisnih institucija (Poverenika), imajući u vidu da je potpuno nezakonita i da predstavlja (bez obzira na nameru) pokušaj privatne cenzure. Ubrzo po isključivanju ovih kanala iz programske ponude operatora oglasio se i Savet RRA, koji je posle održane vanredne sednice saopštio da „nije doneo nijednu odluku kojom se ograničava ili preporučuje kablovskim operatorima na području Srbije da iz svoje ponude isključe programe koji se emituju iz inostranstva”, kao i da „razume i uvažava odluku većine kablovskih operatora na koju je verovatno uticao lični osećaj zajedničke nesreće, a ne tumačenje zakona”. Nažalost, Savet RRA je u ovom „izbalansiranom” saopštenju propustio da osudi postupak koji može zaista da se kvalifikuje kao neovlašćeno uskraćivanje prava na informisanje građanima, odnosno kao još jedan napad na pravo na slobodu izražavanja.

Ustav Republike Srbije garantuje slobodu mišljenja i izražavanja, kao i slobodu da se govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način traže, primaju i šire obaveštenja i ideje, pri čemu se sloboda izražavanja može zakonom ograničiti ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije (član 46). Takođe, Ustav predviđa da u Republici Srbiji nema cenzure a da nadležni sud može sprečiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obaveštavanja samo ako je to u demokratskom društvu neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka ili narušavanja teritorijalnog integriteta Republike Srbije, sprečavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na neposredno nasilje ili radi sprečavanja zagovaranja rasne, nacionalne ili verske mržnje, kojim se podstiče na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje (član 50. Stav 3). Zakon o javnom informisanju u članu 2. propisuje da javno informisanje ne podleže cenzuri, kao i da „niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, naročito zloupotrebom državnih ili privatnih ovlašćenja, zloupotrebom prava, uticaja ili kontrole nad sredstvima za štampanje i distribuciju javnih glasila ili nad uređajima za emitovanje i radiofrekvencijama, kao ni bilo kojim drugim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja”. Krivični zakonik Republike Srbije u članu 149. predviđa krivično delo – sprečavanje štampanja i rasturanja štampanih stvari i emitovanje programa, koje se, između ostalog odnosi i na neovlašćeno sprečavanje ili ometanje emitovanja radio i televizijskog programa. Pored toga, Zakon o potvrđivanju Konvencije o prekograničnoj televiziji propisuje obavezu država potpisnica da osiguraju slobodu izražavanja i informisanja u skladu sa članom 10. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i da garantuju slobodu prijema, odnosno da neće na svojim teritorijama ograničavati reemitovanje programskih usluga koje su u skladu sa odredbama te konvencije (član 4). Da bi se sloboda izražavanja ograničila, neophodno je pre svega da postoji zakonski osnov, a u slučaju prilagođavanja programske šeme zbog dana žalosti taj osnov je Zakon o obeležavanju dana žalosti na teritoriji Republike Srbije, koji u članu 6. stav 1. predviđa da su „radiodifuzne organizacije za informisanje javnosti na teritoriji Republike

Srbije dužne da u svojim programima, uključujući i emisije namenjene inostranstvu, na dan proglašenja dana žalosti: emituju odluku o proglašenju dana žalosti i o programu njegovog obeležavanja koju donosi nadležni organ Republike Srbije ili telo koje on odredi; obaveste javnost o skupovima sećanja koje povodom dana žalosti organizuju nadležni organi Republike Srbije ili tela koja ona odrede; umesto humorističkih, zabavnih, folklornih i drugih emisija sa zabavnom i narodnom muzikom, emituju muziku i emisije prikladne danu žalosti; usklade detaljnu programsku šemu u vreme dana žalosti". Ovo ograničenje je u skladu sa Ustavom budući da je propisano zakonom i da služi ostvarivanju legitimne svrhe, u konkretnom slučaju – odavanju počte žrtvama elementarne nepogode. Čak i tom slučaju ne radi se o potpunom isključivanju kanala nego o prilagođavanju programske šeme. Takođe, ova obaveza po slovu zakona i prirodi stvari može se odnositi samo na emitere radio i TV programa. Kablovski operatori su operatori elektronskih komunikacija, koji su, u skladu sa članom 4. tačke 10) i 30) Zakona o elektronskim komunikacijama, lica koja obavljaju ili su ovlašćena da obavljaju delatnost elektronskih komunikacija, koja podrazumeva pružanje usluge elektronskih komunikacija koja se sastoji „u celini ili pretežno od prenosa signala u elektronskim komunikacionim mrežama”, uključujući i „usluge distribucije i emitovanja medijskih sadržaja, ali ne obuhvata usluge pružanja medijskih sadržaja ili obavljanje uredničke kontrole nad medijskim sadržajima koji se prenose putem elektronskih komunikacionih mreža i usluga”. Jasno je da su operatori potpuno neovlašćeno preuzeli na sebe ulogu urednika, iako je njihova jedina obaveza da obezbede nesmetani prenos podataka bez ikakvog uticaja na njihov sadržaj. Svojim postupkom, koji su inače pravdali odlukom RRA, privremeno su sproveli privatnu cenzuru i povredili Ustavom zagantovano pravo na slobodan prijem informacija. Istovremeno su prekršene odredbe bar dva zakona i jedne konvencije, a postoji osnov i za eventualnu krivičnu odgovornost. Nažalost, jedini organ koji je pravovremeno i nedvosmisleno reagovao bio je Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti koji je pozvao kablovske operatore da vrate u programsku ponudu isključene kanale. Nadležno ministarstvo nije osudilo ovaj pokušaj privatne cenzure, a RRA je svojim „mlakim” saopštenjem propustila da jasno stavi do znanja operatorima da je ovakvo njihovo ponašanje nedopustivo. Javni tužilac nije reagovao, iako je za slučajevne navodne zloupotrebe prava na slobodu izražavanja reagovao izuzetno efikasno.

DRŽAVNI ORGANI

2. Narodna skupština Republike Srbije

U četvrtak, 29. maja 2014. godine, skupštinski odbori za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava, i za pravosuđe, državnu upravu i lokalnu samoupravu, trebalo je na zajedničkoj sednici da razmatraju Izveštaj o radu Agencije za borbu protiv korupcije za 2013.

godinu. Zbog nedostatka kvoruma, odnosno nedolaska članova Odbora za pravosuđe, o Izveštaju se nije odlučivalo. Odbor za pravosuđe trebalo je, nezavisno od Odbora za finansije, na istoj sednici da razmatra i Redovni godišnji izveštaj Zaštitnika građana, kao i Izveštaj Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti. Do svojevrsnog ignorisanja nezavisnih institucija došlo je samo dan nakon što je Zaštitnik građana saopštio da je devetnaest ljudi iz njegove stručne službe moralo da bude otpušteno jer Narodna skupština Republike Srbije nije dala saglasnost za njihov dalji rad. Tim povodom oglasio se Zoran Babić, predsednik skupštinskog Odbora za administrativno-budžetska i mandatno-imunitetska pitanja, koji je odgovorio da će se zahtev Zaštitnika građana da bude produžen rad njegovih saradnika razmatrati, ali i dodao da će on lično hitno inicirati donošenje zakona kojim bi se rukovodiocima i predstavnicima svih regulatornih i nezavisnih tela zarade određivale jednim istim zakonom i ujednačile.

Pretnja ograničenjima zarada u regulatornim i nezavisnim telima nesumnjivo može predstavljati vid pritiska na njihovu nezavisnost. Poziv na ujednačavanje zarada svih regulatornih i nezavisnih tela pokazuje potpuno odsustvo razumevanja funkcije i uloge nezavisnih tela, različitih modela njihovog finansiranja, kao i različitih odgovornosti i složenosti poslova koje „rukovodioci i predstavnici” regulatornih i nezavisnih tela obavljaju. Ako ništa drugo, moralo bi biti jasno da telo čije finansiranje i politika zarada podležu ad hoc odlukama izvršne ili zakonodavne vlasti nije nezavisno, pa samim tim ne može ni da vrši svoju funkciju na nezavisan način. S druge strane, jačanje nezavisnih i regulatornih institucija je nužan preduslov dalje demokratizacije Srbije. Ovim telima neophodno je jačati, a ne smanjivati kapacitete. Navedeno se posebno odnosi na tela ignorisana od strane skupštinskih odbora za finansije i pravosuđe – Zaštitnika građana, Poverenika za informacije od javnog značaja i Agenciju za borbu protiv korupcije.

3. Zaštitnik građana

Zaštitnik građana je u martu 2014. godine predstavio Redovni godišnji izveštaj za 2013, koji svake godine sastavlja i dostavlja Narodnoj skupštini, sa nalazima i preporukama u pogledu poštovanja ljudskih prava, a o kojem je Skupština trebalo da odlučuje u maju. Zaštitnik građana posebno ukazuje na dve pojave – kontrolu medija, koja se ostvaruje kroz mehanizme pritiska, s jedne strane, i tabloidizaciju države, koja se ogleda u „curenju” poverljivih informacija i izmeštanju institucionalnih procesa u privilegovane tabloidne medije, s druge strane. Za kontrolu medija Zaštitnik građana ukazuje da je teško proveriva i dokaziva, ali da tvrdnje o pritiscima i uticajima na medije iz političkih i državnih krugova moći, kao što su telefonski pozivi posle kojih se otkazuju emisije, povlače tekstovi iz štampe, posle kojih novinari utihnu, a urednici promene uređivačku politiku i teme, dolaze iz samih novinarskih krugova. Ovo, u

najmanju ruku, izaziva samocenzuru, koja je, po Zaštitniku građana, u srpskim medijima nesporno prisutna. Problem tabloidizacije države Zaštitnik građana prepoznaje kao pojavu da se, po slovu zakona poverljive informacije, kao što su podaci iz istraga u toku, lični podaci, podaci o okolnostima privatnog života, do kojih se može doći samo sistematičnim i dubokim zadiranjem u privatnost i baze podataka koje vode određeni državni organi, pojavljuju u određenim i uvek istim medijima. Postupci u kojima bi se utvrdio izvor takvih informacija, a kojima raspolažu samo službena lica, pa ta lica i njihovi podstrekači sankcionisali za neovlašćeno odavanje službene tajne i druga krivična dela, prekršaje i disciplinske prestupe, ne vode se. Podaci koji se objavljuju su po pravilu selektivno jednostrani, nepotpuni i sistematično upereni protiv određenih ličnosti, a njihovim objavljivanjem, pored prava na privatnost, strada i pretpostavka nevinosti ciljanih osoba i njihov politički angažman. Zaštitnik građana u izveštaju navodi i konkretna postignuća i manjkavosti u pogledu ostvarivanja medijskih sloboda. Postignuća su skromna, a čine ih pripremljeni nacrti novih medijskih zakona i formiranje nezavisne komisije za istragu ubistava novinara. S druge strane, naglašeno je da manjkavost u medijskoj regulativi prouzrokuje nedovoljnu transparentnost vlasništva, da privatizacija medija nije okončana uprkos tome što je propisana zakonom, da postojeći modeli privatizacije ne funkcionišu a da novi nisu pronađeni, da nije pronađen ni adekvatan model za ostvarivanje prava na informisanje na manjinskim jezicima (uz posebnu kritiku mogućnosti da nacionalni saveti nacionalnih manjina osnivaju medije), da su novinari još uvek izloženi napadima a da su neki od njih pod stalnom policijskom zaštitom, kao i da organi koji kontrolišu primenu Zakona o javnom informisanju svoju funkciju ne vrše pravovremeno i u punom obimu.

Pojave na koje Zaštitnik građana ukazuje duboko su uznemiravajuće. Delove izveštaja koji govore o pritiscima nužno je posmatrati u kontekstu navoda koji su sadržani i u drugim izvorima, npr. Izveštaju Evropske komisije o napretku za 2013. godinu, gde se takođe tvrdi da pretnje novinarima i nasilje nad njima i dalje predstavljaju značajan faktor za samocenzuru. Takođe, 27 maja 2014. godine, predstavnica OEBS-a za slobodu medija Dunja Mijatović izrazila je zabrinutost zbog cenzure sadržaja na Internetu u Srbiji i pozvala srpske vlasti da neguju necenzurisane debatu o pitanjima od javnog interesa. Saopštenje je usledilo povodom vesti o blokiranju pojedinih Internet sajtova i sadržaja, kritički nastrojenih prema vlastima, i izazvalo je burnu reakciju u samoj Srbiji, između ostalog i predsednika republičke Vlade Aleksandra Vučića. No, bez obzira da li su pritisci samo teško proverljivi i dokazivi, kako kaže Zaštitnik građana, ili ih nema, kao što predstavnici izvršne vlasti govore, izgleda nesporno da je kreirano plodno tlo za autocenzuru i da autocenzura jača, što ni u kom slučaju nije i ne može biti dobro. Drugi problem koji je uočio Zaštitnik građana takođe je prepoznat i u Izveštaju Evropske komisije o napretku za 2013. godinu, gde se ukazuje da medijske kampanje zasnovane na anonimnim izvorima ili informacijama koje su „procurile” podrivaju poverenje u sudske institucije, krše zakone o zaštiti podataka o ličnosti i krše pretpostavku nevinosti. Ostali problemi koje Zaštitnik građana pominje, kao što su nedovoljna transparentnost vlasništva, nedovršene privatizacije i

nefunkcionalnost postojećih modela privatizacije, neadekvatni modeli za ostvarivanje prava na informisanje na manjinskim jezicima, napadi na novinare, neadekvatan nadzor nad primenom Zakona o javnom informisanju, posledica su prevaziđene medijske regulative, neizgrađenih kapaciteta tela koja bi trebalo da vrše nadzor nad poštovanjem zakona i generalno, višegodišnjeg odlaganja medijskih reformi, o čemu smo u ovim izveštajima u više navrata pisali.

4. Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti

Uz sve pozitivne pomake koji su u Srbiji zabeleženi u oblasti slobodnog pristupa informacijama od javnog značaja, i dalje postoje i određeni problemi u implementaciji tog prava. Godišnji izveštaj Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti o sprovođenju zakona iz njegove nadležnosti pokazuje da su se predstavnici medija i novinara u 2013. godini više nego ranije Povereniku žalili zbog uskraćenih informacija, s jedne strane, kao posledica sve većeg broja zahteva, ali s druge, i nespremnosti organa da obezbede slobodan pristup informacijama. Izveštaj navodi da se u uskraćivanju prava na pristup informacijama organi javne vlasti pravdaju najčešće tajnošću određenih dokumenata, zaštitom privatnosti, insistiranjem da ne spadaju u krug subjekata na koje se zakon primenjuje, ili sporenjem opravdanog interesa tražioca informacije. U izveštaju se zaključuje da glavni problem za doslednu primenu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja predstavlja nefunkcionisanje mehanizama koji nisu pod kontrolom Poverenika već izvršne vlasti, a pre svega činjenice da uprkos jasnim, zakonom utvrđenim obavezama, vlada ni u jednom slučaju kada je to bilo potrebno nije prinudom obezbedila izvršenje rešenja Poverenika, a da Ministarstvo pravde i državne uprave (već treću godinu zaredom) nije procesuiralo nijednog od brojnih prekršilaca zakona. Navedeno, po Povereniku, gotovo da predstavlja poziv na kršenje zakona i predstavlja praksu koja se neodložno mora promeniti.

Pristup informacijama od javnog značaja se pokazao kao ključni instrument za razvoj istraživačkog novinarstva, imajući u vidu tradicionalnu zatvorenost organa vlasti, odnosno nespremnosti vlasti da proaktivno čini dostupnim informacije od interesa za javnost i bez da to neko od njih traži. Ustav Republike Srbije u članu 51. predviđa da svako ima pravo da bude potpuno i blagovremeno informisan o pitanjima od javnog značaja, a sredstva javnog obaveštavanja moraju to da poštuju, što znači da mediji imaju i obavezu (ne samo pravo) da građanima pruže blagovremene i potpune informacije, a ako se medijima informacije uskraćuju, onda oni tu svoju ustavnu obavezu ne mogu da ostvare. Zato je stepen ostvarenosti prava na pristup informacijama od javnog značaja indikativan za razvoj medijskih sloboda uopšte.

5. Tužilaštvo za visokotehnoški kriminal

Poplave koje su pogodile Srbiju tokom maja, osim nemerljivih ljudskih gubitaka i materijalne štete, donele su i ozbiljne probleme u vezi sa ostvarivanjem prava na slobodu izražavanja na Internetu. Brojni sajtovi, i to po pravilu oni koji su prenosili kritičke tekstove o reakciji države u vanrednoj situaciji, bili su kontinuirana meta hakerskih napada (poput Internet portala Telepromter, bloga „Druga strana”, a kasnije i Internet portala „Peščanik”). Takođe, sa Internet portala dnevnog lista „Blic” povučen je blog Dragana Todorovića, novinara nedeljnika „Vreme”, sa preuzetim tekstom Novice Milića, profesora Fakulteta za medije i komunikacije Univerziteta Singidunum u Beogradu, sa tekstom fiktivne ostavke Aleksandra Vučića. Sve ovo, logično, dovelo je do sumnje na pritiske usmerene na kritičke tekstove. Slučajevi hakerskih napada na sajtove, čini se, nisu doveli do adekvatne reakcije nadležnog Tužilaštva za visokotehnoški kriminal. Tužilaštvo je reagovalo tek posle napada na Internet portal „Peščanik”, do kojih je došlo nakon što je ovaj portal 1. juna objavio tekst dr Uglješe Grušića, docenta Univerziteta u Notingemu, dr Branislava Radeljića, vanrednog profesora Univerziteta Istočni London i Slobodana Tomića, doktoranta Londonske škole ekonomije i političkih nauka, u kojem oni optužuju ministra unutrašnjih poslova Nebojšu Stefanovića za plagijate u njegovoj doktorskoj disertaciji. O tome će biti više reči u sledećem izveštaju. Dok napadi na sajtove, inicijalno, nisu zavredili pažnju Tužilaštva, ono se bavilo komentarima na društvenim mrežama o broju mrtvih u poplavama. Postupci su pokrenuti protiv nekoliko lica za krivično delo izazivanje panike i nereda u pokušaju. Za troje lica istražni sudija odredio je pritvor u trajanju od 30 dana, ali su ta rešenja po žalbama pritvorenih ukinuta. U svakom od ovih slučajeva sporni su bili komentari ostavljeni ili na društvenim mrežama ili ispod vesti na sajtovima medija, u kojima se tvrdilo da su zvanične informacije o broju stradalih u poplavama netačne, i da je poginulo daleko više lica.

Hackerski napadi na Internet sajtove nisu nova pojava u Srbiji. Internet portal „Peščanik”, koji je i sada bio izložen napadima, još je krajem januara 2009. godine podneo prvu krivičnu prijavu povodom takozvanog *Denial of Service* napada. *Denial of Service* napad podrazumeva koordiniran pokušaj pojedinca ili grupe da opterete kompletne resurse jednog servera kako obični korisnici ne bi mogli da dođu do njega. Nažalost, iako slučaj „Peščanika” iz januara 2009. godine nije bio jedini slučaj *Denial of Service* napada na sajtove medija, do danas nijedna istraga nije dovela do konkretnih rezultata, niti do podizanja optužnih akata protiv odgovornih lica. Podizanje optužnih akata za krivično delo izazivanje panike i nereda jeste svojevrsna novost. Krivični zakonik ovo delo definiše kao izazivanje panike, ili teže narušavanje javnog reda ili mira, ili osujećivanje ili značajnije ometanje sprovođenja odluka i mera državnih organa ili organizacija koje vrše javna ovlašćenja, iznošenjem ili pronošanjem lažnih vesti ili tvrđenja. Teži oblik dela postoji u slučaju da se lažne vesti ili tvrđenja iznose ili pronose putem sredstava javnog informisanja ili sličnih sredstava ili na javnom skupu. Zakonom je za osnovni oblik dela

propisana kazna zatvora od tri meseca do tri godine i novčana kazna, a za teži – kazna zatvorom od šest meseci do pet godina. Biće krajnje interesantno pratiti kako će tužilaštvo dokazati postojanje umišljaja, odnosno svesti kod optuženih da je ono što su iznosili ili pronosili bila laž. Takođe, uzimajući u obzir vanrednu situaciju uzrokovanu poplavom nezapamćenih razmera, kao i činjenicu da, ma koliko to državni organi saopštavali, nije bilo, niti je pretilo da bude slučajeva težeg narušavanja javnog reda ili mira, ili osujećivanja ili značajnijeg ometanja sprovođenja odluka i mera državnih organa ili organizacija koje vrše javna ovlašćenja, postavlja se pitanje gde su granice panike, ako je ona postojala ili mogla da nastupi, izazvane samom poplavom kao objektivno postojećom elementarnom nepogodom, te kakav su uticaj pojedinačni komentari na društvenim mrežama ili portalima medija uopšte mogli imati na objektivno postojeće stanje. Ono što je u svakom slučaju loše je to što je u tri konkretna slučaja bio određen pritvor. Činjenica da su rešenja o određivanju pritvora po žalbama ukinuta svakako je pohvalna, ali ostaje pitanje u kojoj meri je već i samo određivanje pritvora uticalo na autocenzuru i zapravo gušilo javnu debatu čak i u odnosu na objektivno nesporne informacije, i vodilo izostanku kritike.

V PROCES DIGITALIZACIJE

U maju je Javno preduzeće „Emisiona tehnika i veze” (ETV) objavilo da će usled proširenja Inicijalne mreže za emitovanje digitalnog TV signala, oko 90% građana Srbije biti u mogućnosti da uz odgovarajući STB uređaj prati digitalnu televiziju. Mreža je proširena instaliranjem digitalnog predajnika na Deli Jovanu, čime je pokriven veći deo istočne Srbije. ETV dalje navodi da će građani sa Deli Jovana biti u mogućnosti da prate programe javnog servisa, nacionalnih komercijalnih emitera i dve regionalne televizije (Studio B i Belle Amie), kao i RTS-ov HD kanal. Republička radiodifuzna agencija je 13. maja objavila da su RRA i ETV obezbedili tehničke i formalne mogućnosti regionalnim emiterima da pristupe proširenoj Inicijalnoj digitalnoj mreži. Tim povodom RRA je organizovala sastanak na kojem su regionalni TV emiteri upoznati sa pravnim i tehničkim detaljima prelaska sa analognog na digitalno emitovanje programa, kao i sa mogućnošću za pristup Inicijalnoj mreži. Sistem funkcioniše na način da regionalni emiteri podnose zahtev RRA da im se dozvoli emitovanje programa u digitalnoj mreži, nakon čega ETV daje tehničku saglasnost.

Proširenje Inicijalne mreže svakako je dobra vest jer se tehnički omogućava da veliki broj domaćinstava iz etra dobiju digitalni signal i provere mogućnosti koje pruža digitalna televizija. Ono o čemu se javnost i dalje ne informiše jeste to koji je to „odgovarajući uređaj” neophodan za prijem, jer ako televizori ne podržavaju DVBT2 standard, bez STB uređaja ni prijem digitalnog signala neće biti moguć. Takođe, pošto na tržištu postoji veliki broj STB uređaja koji podržavaju

stariji standard (DVB-T), neophodno je da se građanima stalno skreće pažnja na to da se ne bi izlagali nepotrebnom trošku. Neophodno je da nadležno ministarstvo što pre usvoji specifikaciju STB uređaja i pravila za označavanje STB uređaja i televizora, kako bi građani na jednostavan način mogli, pre kupovine, da saznaju da li ovi uređaji podržavaju DVB-T2 standard ili ne. Na posletku, kako Strategija za prelazak sa analognog na digitalno emitovanje RTV programa navodi samo da će simulcast preko Inicijalne mreže za testiranje biti dostupan programima koje će odrediti Ministarstvo trgovine i telekomunikacija u saradnji sa Ministarstvom kulture i informisanja i RRA, a Pravilnik o prelasku sa analognog na digitalno emitovanje ne definiše detaljno procedure i navodi da se istovremeno emitovanje analognog i digitalnog TV signala vrši u skladu sa Strategijom, postavlja se i pitanje pravnog osnova po kojem RRA i ETV odlučuju o nečijem pravu da već sada uđe ili ne uđe u digitalnu mrežu. Nesporno je da će Inicijalna mreža u jednom trenutku prerasti u konačnu, i da je svim emiterima koji imaju važeće dozvole garantovan pristup multipleksu pod jednakim, objektivnim i nediskriminatornim uslovima. Nesporno je i to da je svakako bolje da o ulasku u proširenu Inicijalnu digitalnu mrežu odlučuje nezavisno regulatorno telo nego ministarstvo, ali sama činjenica da procedure po kojima se odluke donose nisu detaljno regulisane ne garantuje potpunu pravnu sigurnost. Ono što je još važnije od pitanja ulaska u digitalnu mrežu u ovoj ranoj fazi, u kojoj relativno mali broj građana uopšte ima tehničke uslove za prijem signala, jeste odgovor na pitanje koliko će emiteri morati da plaćaju ETV-u za distribuciju i emitovanje nakon što period besplatnog emitovanja tokom simulcasta istekne. Emiteri, samo na osnovu pune informacije o uslovima distribucije, mogu doneti odluku o tome da li će posle juna 2015. godine ući u multipleks ili možda izabrati neki alternativni vid distribucije TV signala (kablovska distribucija, DTH satelitska distribucija, IPTV) kao finansijski isplativiji. Tu punu informaciju oni, na žalost, još uvek nemaju, niti je izvesno kada će je dobiti. Zbog svega toga, tehnički pomoci koji su u procesu digitalizacije vidljivi nisu dovoljni za pozitivnu ocenu procesa u celini. Nesporno je da se kasni i sa regulatornim dokumentima, poput Plana prelaska, da se kasni sa informisanjem javnosti i promocijom digitalizacije, kao i sa implementacijom šeme pomoći ugroženim kategorijama stanovništva za nabavku opreme za prijem digitalnog signala. Imajući u vidu da je ostalo vrlo malo vremena do 17. juna 2015. godine, kao planiranog dana potpunog prelaska na digitalno emitovanje, država će morati da u veoma kratkom roku čitav niz problema rešava brzo i uporedo. Hoće li ih rešavati i kvalitetno, krajnje je neizvesno.

VI PROCES PRIVATIZACIJE

Privatizacija medija u državnoj svojini i dalje čeka usvajanje seta novih medijskih zakona i na tom planu nikakvih aktivnosti nema, niti ih je pre usvajanja novih zakona realno i očekivati.

VII ZAKLJUČAK

Situacija u maju nadovezala se na opšti utisak iz prva četiri meseca ove godine. Ponavljaju se napadi na novinare i njihovu imovinu, čiji počinioci ostaju neotkriveni. Ponavljaju se smene urednika medija, za koje dobar deo javnosti veruje da su politički motivisane. Percepcija smena ili pritisaka, pa čak i hapšenja zbog navodnog širenja panike tokom katastrofalnih poplava kao politički motivisanih, već sama po sebi, bez obzira na to da li je tačna ili ne, jača autocenzuru u medijima i uvlači nas u začarani krug iz kog se izlaz i dalje ne vidi. O tome koliko je situacija i ozbiljna i poražavajuća svedoče i Redovni godišnji izveštaj za 2013. godinu Zaštitnika građana, ali i Izveštaj Evropske komisije o napretku za 2013. godinu, te saopštenje predstavнице OEBS-a za slobodu medija Dunje Mijatović od 27. maja 2014. godine. U burnoj reakciji na ovo saopštenje u samoj Srbiji zanemareno je ono što je nesporno: da čak i da cenzure i pritisaka nema, plodnog tla za autocenzuru ima i te kako, te da je od borbe protiv ogoljene cenzure borba protiv autocenzure često daleko teža. Činjenica da novi medijski zakoni, na čijim nacrtima se već toliko dugo radi, još uvek nisu usvojeni, situaciju nimalo ne relaksira. Kada se tome doda rast broja žalbi novinara i medija Povereniku za informacije od javnog značaja, koji je uzrokovan, između ostalog, nespremnošću organa javne vlasti da obezbede slobodan pristup informacijama, ostaje malo pozitivnih i ohrabrujućih pomaka. Jedan od takvih pomaka moglo bi biti proširenje Inicijalne mreže za emitovanje digitalnog TV signala, koja sada pokriva oko 90% populacije Republike Srbije. Ovo bi moglo da znači da preduslovi, makar tehnički, za uspešnu digitalizaciju postoje. Ono što ipak ostaje kao ključan preduslov bilo kojih daljih pozitivnih pomaka jeste konačno usvajanje seta novih medijskih zakona koji se manje ili više intenzivno pripremaju još od usvajanja Medijske strategije 2011. godine.